

ੴ

ਗੁਰਖਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

4

ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ ॥
ਸਬਦੁ ਨ ਸੁਣਈ ਬਹੁ ਰੋਲ ਘਚੋਲਾ ॥

‘ਖੜੀ’

ਮਾਇਆਪਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ ॥ ਸਬਦੁ ਨ ਸੁਣਈ ਬਹੁ ਰੋਲ ਘਚੋਲਾ ॥

ਮਾਇਆਪਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ ॥

ਸਬਦੁ ਨ ਸੁਣਈ ਬਹੁ ਰੋਲ ਘਚੋਲਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੧੩)

ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤਾ ਹੈ 'ਮਾਇਆ', ਜਿਸ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪ੍ਰਚਲਤ ਖਿਆਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਰੁਪਏ, ਨਕਦੀ, ਸੋਨੇ, ਚਾਂਦੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹੀ 'ਮਾਇਆ' ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਅਧੂਰੀ ਅਤੇ ਇਕ ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇਗੀ।

'ਮਾਇਆ' ਦੇ ਕਈ ਰੰਗ-ਰੂਪ ਅਤੇ ਪੱਖ ਹਨ : —

1. ਜੜ੍ਹ ਮਾਇਆ — 'ਜੜ੍ਹ ਮਾਇਆ' ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੇਤਨਤਾ (consciousness) ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀ, ਮਕਾਨ, ਧਾਤਾਂ, ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ ਆਦਿ।

ਤਾਜੀ ਤੁਰਕੀ ਸੁਇਨਾ ਰੂਪਾ ਕਪੜ ਕੇਰੇ ਭਾਗਾ ॥

ਕਿਸ ਹੀ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲੇ ਨਾਨਕ ਝੜ੍ਹ ਝੜ੍ਹ ਪਏ ਗਵਾਰਾ ॥....

ਦੇ ਦੇ ਨੀਵ ਦਿਵਾਲ ਉਸਾਰੀ ਭਸਮੰਦਰ ਕੀ ਢੇਰੀ ॥

ਸੰਚੇ ਸੰਚਿ ਨ ਦੇਈ ਕਿਸ ਹੀ ਅੰਧੁ ਜਾਣੈ ਸਭ ਮੇਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੫੫)

ਮੁਕਤਿ ਮਾਲ ਕਨਿਕ ਲਾਲ ਹੀਰਾ ਮਨ ਰੰਜਨ ਕੀ ਮਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੦੦)

ਰਾਜੂ ਮਾਲੁ ਝੂਠੀ ਸਭ ਮਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੫੫)

2. ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ — 'ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ' ਉਹ ਜੀਵ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੇਤਨਤਾ ਜਾਂ ਬੁੱਧੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਸੂ, ਪੰਛੀ, ਇਨਸਾਨ ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ 'ਚੇਤਨਤਾ' ਕੁਦਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ 'ਸੀਮਤ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਬੇਅੰਤ ਦਰਜੇ ਤਾਂਥੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ 'ਸੂਖਮ ਚੇਤਨਤਾ' ਅਤੇ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਕਾਰਣ ਇਨਸਾਨ ਮੌਹ-ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪੁਤਿ ਕੁਟੰਬਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੋਹਿਆ ਮਾਇ॥
ਮਨਮੁਖਿ ਅੰਧਾ ਆਵੈ ਜਾਇ॥

(ਪੰਨਾ-੧੬੧)

ਕੰਚਨ ਨਾਗੀ ਮਹਿ ਜੀਉ ਲੁਭਤੁ ਹੈ ਮੋਹੁ ਮੀਠਾ ਮਾਇਆ॥
ਘਰ ਮੰਦਰ ਘੋੜੇ ਖੁਸੀ ਮਨੁ ਅਨ ਰਸਿ ਲਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੧੬੨)

ਪੂਤ ਮੀਤ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਸਿਉ ਇਹ ਬਿਧਿ ਆਪੁ ਬੰਧਾਵੈ॥
ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਤਾ ਕੈ ਰਸਿ ਲਪਟਾਨਾ॥

(ਪੰਨਾ-੨੧੯)

ਮਾਇਆ ਸੁਤ ਦਾਰਾ ਜਗਤ ਪਿਆਰਾ
ਚੋਗ ਚੁਗੈ ਨਿਤ ਫਾਸੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੧੦)

3. ਅਚੇਤ ਮਾਇਆ — ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਚਨਚੇਤ ਹੀ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਚੇਤਨ ਖਿਆਲਾਂ ਜਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਪਿਛਲੇ ‘ਸੰਸਕਾਰਾਂ’ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਸਾਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ ਰਸ ਕਬਹੁ ਨ ਤੂਟੈ ਤਾਪ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੭)

ਕਈ ਵਾਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ (society) ਦੇ ਗਲਤ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸਾਨੂੰ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਦਰਤੀ ਭਵਜਲ ਭੀ ਭੁਗਤਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਝੜ ਝੜ ਓਹਾੜ ਲਹਰੀ ਵਹਨਿ ਲਖੇਸਰੀ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੧੦)

ਧਰਤੀ ਉਪਰਿ ਕੋਟ ਗੜ ਭੁਇਚਾਲ ਕੰਮੰਦੇ।

ਝੁਕੜਿ ਆਏ ਤੁਰੁਵਰਾ ਸਰਬਤ ਹਲੰਦੇ।

ਡਵਿ ਲਗੈ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਸਭ ਘਾਹ ਜਲੰਦੇ।

ਹੜ ਆਏ ਕਿਨਿ ਬੰਮੀਅਨਿ ਦਰਿਆਉ ਵਰੰਦੇ ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੩੫/੨੧)

4. ਖਿਆਲੀ ਮਾਇਆ — ਰੱਬੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ, ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ‘ਖਿਆਲ’ ਸੋਚਦਾ, ਘੋਖਦਾ ਅਤੇ ਵਿਉਤਾਂ ਘੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਆਹਰੇ ਲਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਤੇ ਸੋਚਣੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਉਦਾਲੇ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਰਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪੁੰ ਘੜੀ ‘ਖਿਆਲੀ ਦੁਨੀਆ’ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਭੋਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਆਪਣੇ ‘ਭਾਗ’ ਜਾਂ ਕਿਸਮਤ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

Man is incessantly weaving his own good or bad world around himself by his own thoughts-like a silkworm and suffers the consequences of his own thoughts and deeds; thereby creating his own fate and destiny.

ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਬਿਖਿਆ ਕੈ ਸੰਗਾ॥
ਮਨਹਿ ਬਿਆਪਤ ਅਨਿਕ ਤਰੰਗਾ॥
ਮਾਇਆ ਮਸਤਾ ਪਵਹਿ ਖਿਆਲੀ॥
ਜਮ ਪੁਰਿ ਫਾਸਹਿਗਾ ਜਮ ਜਾਲੀ॥

(ਪੰਨਾ-੨੫੯)
(ਪੰਨਾ-੯੯੩)

5. ਵਾਸ਼ਨਾ ਮਾਇਆ — ਪੰਜ ਤਤ — ਕਾਮ, ਕਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ
ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ
ਨੂੰ 'ਰੰਗਣ' ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੀ 'ਵਾਸ਼ਨਾਵੀ ਦੁਨੀਆ' ਘੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦਾ
ਨਤੀਜਾ ਭੁਗਤਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ 'ਵਾਸ਼ਨਾਵੀ ਦੁਨੀਆ' ਬੜੀ ਸੂਖਮ ਤੇ ਦਾਮਨਿਕ
ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿਆ ਭੀਤਰਿ ਚੋਗ ਬਣਾਇ॥
ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਪੰਖੀ ਫਾਸਿਆ ਨਿਕਸੁ ਨ ਪਾਏ ਮਾਇ॥

(ਪੰਨਾ-੫੦)

ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਚੀਤੁ॥
ਝੂਠ ਵਿਕਾਰਿ ਜਾਗੈ ਹਿਤ ਚੀਤੁ॥
ਪੂਜੀ ਪਾਪ ਲੋਭ ਕੀ ਕੀਤੁ॥

(ਪੰਨਾ-੧੫੩)

ਦੂਜੀ ਮਾਇਆ ਜਗਤ ਚਿਤ ਵਾਸੁ॥
ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅੰਕਾਰ ਬਿਨਾਸੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੩)

ਸਾਕਤ ਮੂੜ ਮਾਇਆ ਕੇ ਬਧਿਕ
ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਫਿਰਹਿ ਫਿਰੰਦੇ॥
ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਜਲਤ ਕਿਰਤ ਕੇ ਬਾਧੇ
ਜਿਉ ਤੇਲੀ ਬਲਦ ਭਵੰਦੇ॥

(ਪੰਨਾ-੮੦੦)

6. ਹਉਮੈ ਮਾਇਆ — ਇਹ ਅਤਿਅੰਤ ਸੂਖਮ, ਸਬੂਲ, ਬਹੁਰੰਗੀ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ
ਤੈ-ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਤਾਣੇ-ਪੇਟੇ ਵਾਂਗ ਰਵਿ ਰਹੀ ਹੈ।

'ਹਉਮੈ' ਸੰਸਾਰ ਦਾ 'ਬੀਜ' ਹੈ।

ਇਹ ਹਉਮੈ ਹੀ ਤੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਾਰਣ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਜੋਤ-ਸਰੂਪੀ 'ਆਤਮਾ' ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਹਉਮੈ ਦਾ 'ਖਿਆਲੀ ਬੁਲਬੁਲਾ' ਬਣਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਸਾਡਾ ਹਉਮੈ-ਵੇੜਿਆ ਮਨ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਸਰੂਪੀ ਆਤਮਾ
ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਅਥਵਾ ਅਣਜਾਣ ਅਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਤੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਦਾ
ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ ਕਿਆ ਮਾਇਆ ਕਰਮ ਕਮਾਇ॥
ਦੁਖ ਸੁਖ ਏਹੁ ਜੀਉ ਬਧੁ ਹੈ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ॥

(ਪੰਨਾ-੬੭)

ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਨ ਸੇਵਿਆ ਜਾਇ॥
ਹਉਮੈ ਮਾਇਆ ਮਹਾ ਬਿਖੁ ਖਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-੧੯੧)

ਹਉਮੈ ਮਾਇਆ ਸਭ ਬਿਖੁ ਹੈ ਨਿਤ ਜਗਿ ਤੋਟਾ ਸੰਸਾਰਿ॥ (ਪੰਨਾ-੩੦੦)

ਮਨ ਤੂੰ ਗਾਰਬਿ ਅਟਿਆ ਗਾਰਬਿ ਲਦਿਆ ਜਾਹਿ॥
ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ ਮੋਹਿਆ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੂਨੀ ਭਵਾਹਿ॥ (ਪੰਨਾ-੪੪੧)

ਹਉ ਵਿਚਿ ਆਇਆ ਹਉ ਵਿਚਿ ਗਇਆ ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਜੰਮਿਆ ਹਉ ਵਿਚਿ ਮੁਆ ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਦਿਤਾ ਹਉ ਵਿਚਿ ਲਇਆ ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਖਟਿਆ ਹਉ ਵਿਚਿ ਗਇਆ ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਸਚਿਆਰੁ ਕੁੜਿਆਰੁ ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਵੀਚਾਰੁ ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਨਰਕਿ ਸੁਰਗਿ ਅਵਤਾਰੁ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਹਸੈ ਹਉ ਵਿਚਿ ਰੋਵੈ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਭਰੀਐ ਹਉ ਵਿਚਿ ਧੋਵੈ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਜਾਤੀ ਜਿਨਸੀ ਖੋਵੈ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਮੂਰਖੁ ਹਉ ਵਿਚਿ ਸਿਆਣਾ॥

ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ ਕੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਮਾਇਆ ਹਉ ਵਿਚਿ ਛਾਇਆ॥

ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜੰਤ ਉਪਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ-੪੬੬)

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਭੁ ਕੂੜੁ ਹੈ ਕੂੜੇ ਹੋਇ ਗਇਆ॥

ਹਉਮੈ ਝਗੜਾ ਪਾਇਓਨੁ ਝਗੜੈ ਜਗੁ ਮੁਇਆ॥ (ਪੰਨਾ-੨੯੦)

ਹਉਮੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ ਦੂਜੈ ਲਗੈ ਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-੮੫੩)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ 'ਹਉਮੈ' ਹੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਬੀਜ, ਮੁੱਢ ਕਾਰਣ ਜਾਂ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 'ਦੂਜਾ ਭਾਉ' ਉਪਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸੋਚਦੀ, ਵਿਚਾਰਦੀ, ਕਰਮ ਕਰਦੀ ਤੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਦੀ ਹੈ।

7. ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਇਆ — ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਲਈ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਧਰਮ ਘੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੀਵ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਹਉਮੈ ਅਥਵਾ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਦੀ ਰੰਗਣ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਹਉਮੈ ਵੇੜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੋਠ ਅਸੀਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਹਉ ਵਿਚਿ ਸਚਿਆਰੁ ਕੂੜਿਆਰੁ ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੬੬)

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਿਰਿਆ-ਕਰਮ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਪਾਠ-ਪੂਜਾ, ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ-ਪਿਆਨ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਮੁੱਢਲਾ ਕਾਰਣ 'ਹਉਮੈ' ਹੀ ਹੈ ।

ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਬਹੁ ਕਰਹਿ ਅਚਾਰ ॥

ਬਿਠੁ ਨਾਵੈ ਪ੍ਰਿਗੁ ਪ੍ਰਿਗੁ ਅਹੰਕਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੬੨)

ਪਾਠੁ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ॥

ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ ਅਧਿਕ ਅਹੰਬੁਧਿ ਬਾਧੇ॥੧॥

ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ॥

ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੈ ਦੀਜੈ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕਾ॥ ਰਹਾਉ॥

ਮੋਨਿ ਭਇਓ ਕਰਪਾਤੀ ਰਹਿਓ ਨਗਨ ਫਿਰਿਓ ਬਨ ਮਾਹੀ॥

ਤਟ ਤੀਰਥ ਸਭ ਧਰਤੀ ਭ੍ਰਮਿਓ ਦੁਬਿਧਾ ਛੁਟਕੈ ਨਾਹੀ॥੨॥

ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ ਜਾਇ ਬਸਿਓ ਸਿਰਿ ਕਰਵਤ ਧਰਾਏ॥

ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਇਹ ਬਿਧਿ ਜੇ ਲਖ ਜਤਨ ਕਰਾਏ॥੩॥

ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਦਾਨੁ ਦਾਤਾਰਾ॥

ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਮਿ ਬਹੁ ਅਰਪੇ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਦੁਆਰਾ॥ ੪॥

ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਦਨ ਡੰਡਉਤ ਖਟੁ ਕਰਮਾ ਰਤੁ ਰਹਤਾ॥

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਬੰਧਨ ਮਹਿ ਪਰਿਆ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਇਹ ਜੁਗਤਾ॥੫॥

ਜੋਗ ਸਿਧ ਆਸਣ ਚਉਰਾਸੀਹੀ ਏ ਭੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਹਿਆ॥

ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜਨਮੈ ਹਰਿ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਗਹਿਆ॥੬॥ (ਪੰ.-੯੪੧-੪੨)

ਪਾਖੰਡ ਭਰਮ ਉਪਾਵ ਕਰਿ ਥਾਕੇ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਮਾਇਆ ਮਾਇਆ॥ (ਪੰ.-੧੧੮)

ਮਨਮੁਖਿ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝੇ ਬਪੁੜੀ ਨਿਤ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ॥

ਵਰਤ ਨੇਮੁ ਸੁਚ ਸੰਜਮੁ ਪੂਜਾ ਪਾਖੰਡਿ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ॥

ਅੰਤਰਹੁ ਕੁਸੁਧੁ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਬੇਧੇ

ਜਿਉ ਹਸਤੀ ਛਾਰੁ ਉਡਾਏ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੨੩)

ਕੂਰ ਕ੍ਰਿਆ ਉਰਝਿਓ ਸਭ ਹੀ ਜਗ

ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਓ॥

(ਸਵੱਖੇ ਪਾ: ੧੦)

ਉਪਰਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੁੱਢਲੀ ਤੁਕ 'ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ' ਵਿਚ 'ਮਾਇਆਧਾਰੀ' ਅੱਖਰ 'ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ ਮਨ' ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਐਸੇ ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ-ਮਨ ਨਾਲ ਕਈਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀ 'ਸੁਖਮ ਮਾਇਆ' ਵਿਚ ਜੀਵ ਖਚਤ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੋਇਆ ਤੈ-ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ 'ਆਤਮਾ' ਅਥਵਾ 'ਪਰਮਾਤਮਾ' ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਣਜਾਣ ਅਥਵਾ 'ਅੰਨਾ-ਬੋਲਾ' ਹੋ ਕੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਮੌਹਿ ਹਰਿ ਚੇਤੈ ਨਾਹੀ॥

ਜਮਪੁਰਿ ਬਧਾ ਦੁਖ ਸਹਾਹੀ॥

ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ ਕਿਛੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ

ਮਨਮੁਖ ਪਾਪਿ ਪਚਾਵਣਿਆ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੧)

ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ ਖੁਇ ਉਝੜਿ ਪਾਇ॥

ਮਨਮੁਖੁ ਅੰਧਾ ਆਵੈ ਜਾਇ॥

(ਪੰਨਾ-੩੧੪)

ਮਨ, 'ਅਨ੍ਨਾ' ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦੀ 'ਆਤਮਿਕ ਜੋਤ' ਨੂੰ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਪੰਚ ਦੂਤ ਮੁਹਹਿ ਸੰਸਾਰਾ॥

ਮਨਮੁਖ ਅੰਧੇ ਸੁਧਿ ਨ ਸਾਰਾ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੩)

ਮਨਮੁਖ ਅੰਧੇ ਕਿਛੁ ਨ ਸੂਝੈ॥

ਮਰਣ ਲਿਖਾਇ ਆਏ ਨਹੀਂ ਬੂਝੈ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੪)

ਅੰਤਰਿ ਵਸਤੁ ਮੂੜਾ ਬਾਹਰੁ ਭਾਲੇ॥

ਮਨਮੁਖ ਅੰਧੇ ਫਿਰਹਿ ਬੇਤਾਲੇ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੨)

ਦੇਖੈ ਸੁਣੈ ਨ ਜਾਣਈ ਮਾਇਆ ਮੌਹਿਆ ਅੰਧੁ ਜੀਉ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੦)

ਅੰਧੇ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ ਜਿਨ ਮੁਖਿ ਲੋਇਣ ਨਾਹਿ॥

ਅੰਧੇ ਸੇਈ ਨਾਨਕਾ ਖਸਮਹੁ ਘੁਥੇ ਜਾਹਿ॥

(ਪੰਨਾ-੯੫੪)

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਈ ਅੰਧਾ ਕਹੀਐ ਸੋਇ॥

(ਪੰਨਾ-੯੫੪)

ਨਿਕਟ ਸੁਨਉ ਅਰੁ ਪੇਖਉ ਨਾਹੀ

ਭਰਮਿ ਭਰਮਿ ਦੁਖ ਭਰੀਆ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੦੯)

'ਬੋਲਾ' ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ ਨ ਸੁਣਈ' — ਮਨ, 'ਬੋਲਾ' ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ 'ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ' ਨੂੰ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਸੁਨਣਾ ਅਸੀਂ ਸਰੀਰਕ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਕਰਤਬ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 'ਸੁਨਣਾ' — ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਨੌ ਗੋਲਕਾਂ ਤੋਂ ਉਚੀ ਚੁਕ ਕੇ, 'ਅਨੁਭਵ' ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ 'ਅਨੁਭਵ' ਖੁੱਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਦਸਵੈ ਮੁਕਤਾ ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ ਵਜਾਵਣਿਆ॥ (ਪੰ.-੧੧੦)
 ਮੂੰਦਿ ਲੀਏ ਦਰਵਾਜੇ॥
 ਬਾਜੀਅਲੇ ਅਨਹਦ ਬਾਜੇ॥ (ਪੰਨਾ-੯੫੬)

ਇਸ ਲੇਖ ਦੀ ਮੁਖ ਪੰਗਤੀ 'ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ' ਵਿਚ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਅੱਖਰ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਆਮ ਜਨਤਾ 'ਮਾਇਆ' ਨੂੰ 'ਧਨ' ਅਥਵਾ 'ਸੰਪਤੀ' ਹੀ ਸਮਝੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ 'ਮਾਇਆਧਾਰੀ' ਸਿਰਫ਼ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਅਸੀਂ 'ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ' ਦੀ ਇਹ ਪੰਗਤੀ ਸੁਣਦੇ ਯਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੰਗਤੀ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਅਮੀਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਅਮੀਰਾਂ ਲਈ ਉਚਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡਾ ਐਸਾ ਖਿਆਲ ਯਾ ਨਿਸਚਾ ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਨਰਥ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਜੇ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ 'ਮਾਇਆਧਾਰੀ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ 'ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਤੇ, ਚਤੁਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਹ 'ਮਾਇਆ' ਕਮਾਉਂਦੇ ਤੇ 'ਅਮੀਰ' ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਲਾਹਾ ਮਾਇਆ ਕਾਰਨੇ ਦਹ ਦਿਸਿ ਢੂਢਨ ਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-੨੬੧)

ਮਾਇਆ ਕਾਰਣਿ ਕਰੈ ਉਪਾਉ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੫੧)

ਭੂਪਤਿ ਰਾਜੇ ਰੰਗ ਰਾਇ ਸੰਚਹਿ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ॥
 ਕਰਿ ਕਰਿ ਹੇਤੁ ਵਧਾਇਦੇ ਪਰ ਦਰਖੁ ਚੁਰਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੪੫)

ਮਾਇਆ ਕਾਰਨਿ ਸ੍ਰਮੁ ਅਤਿ ਕਰੈ॥
 ਸੌ ਮਾਇਆ ਲੈ ਗਾਡੈ ਧਰੈ॥
 ਅਤਿ ਸੰਚੈ ਸਮਝੈ ਨਹੀਂ ਮੂੜ੍ਹ॥
 ਧਨੁ ਧਰਤੀ ਤਨੁ ਹੋਇ ਗਾਇਓ ਧੂੜਿ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੫੨)

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਚਾਨਣ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ' ਹੀ 'ਹਨੇਰਾ' ਹੈ — ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ 'ਹੋਂਦ' ਨੂੰ 'ਭੁੱਲਣ' ਤੋਂ ਹੀ 'ਮਾਇਆ' ਦਾ ਹਨੇਰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਣਾ ਤਾ ਜੰਮਿਆ ਪਰਵਾਰਿ ਭਲਾ ਭਾਇਆ॥
 ਲਿਵ ਛੁੜਕੀ ਲਗੀ ਤਿਸਨਾ ਮਾਇਆ ਅਮਰੁ ਵਰਤਾਇਆ॥ (ਪੰ.-੯੨੧).

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਜਦ ਜੀਵ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਮਾਇਆ ਦਾ ਭੂਤ' ਆ ਚਿਮੜਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਲਡੜਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ 'ਭੁੱਲ' ਤੋਂ ਹੀ 'ਹਉਮੈ' ਉਪਜਦੀ
ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ 'ਮੈਂ ਮੇਰੀ' ਦੇ ਦੂਜੇ-ਭਾਉ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ।

ਯਾ ਜੁਗ ਮਹਿ ਏਕਹਿ ਕਉ ਆਇਆ॥

ਜਨਮਤ ਮੋਹਿਓ ਮੋਹਨੀ ਮਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੨੫੧)

ਮਾਤ ਗਰਭ ਦੁਖ ਸਾਗਰੇ ਪਿਆਰੇ ਤਹ ਅਪਣਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਇਆ॥

ਬਾਹਰਿ ਕਾਢਿ ਬਿਖੁ ਪਸਰੀਆ ਪਿਆਰੇ

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਵਧਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੬੪੦)

ਮਾਇਆ ਨਾਮੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਕਾ ਤਿਹ ਤਜਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਵਉ॥ (ਪੰ.-੬੯੩)

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਜਿਸੁ ਉਦਰੁ ਤਿਸੁ ਮਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੬੦)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਮਾਇਆ' ਦਾ ਸਰੂਪ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਬਾਬਾ ਮਾਇਆ ਰਚਨਾ ਧੋਹੁ॥

ਅੰਧੈ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਨਾ ਤਿਸੁ ਏਹ ਨ ਓਹੁ॥

(ਪੰਨਾ-੧੫)

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਵਿਸਾਰਿਆ ਜਗਤ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਿ॥

(ਪੰਨਾ-੩੦)

ਜਿਨੀ ਰਾਮੋ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਸੇ ਮਨਮੁਖ ਮੂੜ ਅਭਾਗੀ ਰਾਮ॥

ਤਿਨ ਅੰਤਰੇ ਮੋਹੁ ਵਿਆਪੈ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਮਾਇਆ ਲਾਗੀ ਰਾਮ॥

ਮਾਇਆ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਮੂੜ ਭਏ ਅਭਾਗੀ

ਜਿਨ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਨਹ ਭਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੪੪੩)

ਰਾਮ ਨਾਮ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛੋਡਿਆ ਮਾਇਆ ਹਾਬਿ ਬਿਕਾਨਾ॥ (ਪੰ.-੬੮੮)

ਇਨ੍ਹਿ ਮਾਇਆ ਜਗਦੀਸੀ ਗੁਸਾਈ ਤੁਮਰੇ ਚਰਨ ਬਿਸਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ-੮੫੭)

ਏਹ ਮਾਇਆ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਵਿਸਰੈ ਮੋਹੁ ਉਪਜੈ

ਭਾਉ ਦੂਜਾ ਲਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੨੧)

ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਜਦ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਾ 'ਭਰਮ' ਆ ਚਿਮੜਦਾ
ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ 'ਭਰਮ-ਮਈ' ਹਨੇਰ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਲਚ-ਪਲਚ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਹੋਈ ਨਾਗਨੀ ਜਗਤਿ ਰਹੀ ਲਪਟਾਇ॥

ਇਸ ਕੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਕਰੇ ਤਿਸ ਹੀ ਕਉ ਫਿਰਿ ਖਾਇ॥

(ਪੰਨਾ-੫੧੦)

ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਮੋਹਣੀ ਮਨਮੁਖਾ ਨੋ ਗਈ ਖਾਇ॥

ਜੋ ਮੋਹਿ ਦੂਜੈ ਚਿਤੁ ਲਾਇਦੇ ਤਿਨਾ ਵਿਆਪਿ ਰਹੀ ਲਪਟਾਇ॥ (ਪੰ.-੫੧੩)

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥
 ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਘਣਾ ਦੁਖੁ ਆਗੈ ॥
 ਮਨਮੁਖ ਭਰਮਿ ਭੁਲੇ ਭੇਖਧਾਰੀ ਅੰਤਕਾਲਿ ਪਛਤਾਤਾ ਹੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੫੨)
 ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਮਾਇਆ ਰਹੀ ਬਿਆਪਿ ॥
 ਜੋ ਲਪਟਾਨੋ ਤਿਸੁ ਦੁਖ ਸੰਤਾਪ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੪੫)
 ਬਿਨੁ ਕਰਮਾ ਸਭ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਈ ॥
 ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਬਹੁਤੁ ਦੁਖੁ ਪਾਈ ॥
 ਮਨਮੁਖ ਅੰਧੇ ਠਉਰ ਨ ਪਾਈ ॥
 ਬਿਸਟਾ ਕਾ ਕੀੜਾ ਬਿਸਟਾ ਮਾਰਿ ਸਮਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੨੫)
 ਏਹ ਤਿਗੁਣ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਜਗਤੁ ਭੁਲਾਇਆ
 ਜਨਮ ਮਰਣ ਕਾ ਸਹਸਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੫੨)
 ਮਾਇਆ ਪਟਲ ਪਟਲ ਹੈ ਭਾਰੀ
 ਘਰੁ ਘੂਮਨਿ ਘੇਰਿ ਘੁਲਾਵੈਗੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੦੮)

ਦੂਜੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡਾ —

ਸਰੀਰ

ਮਨ

ਚਿਤਾ

ਬੁੱਧੀ

ਸੋਚਣੀ

ਰੀਝਾਂ

ਦੁਖ

ਸੁਖ

ਖੁਸ਼ੀ

ਗਮੀ

ਸਿਆਣਪ

ਗਿਆਨ-ਧਿਆਨ

ਫਿਲਾਸਫੀਆਂ

ਕਾਮ

ਕ੍ਰੋਧ

ਲੋਭ

ਮੋਹ

ਪਿਆਰ
 ਰੋਸੇ-ਗਿਲੇ
 ਈਰਖਾ-ਦਵੈਤ
 ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ
 ਖਿਆਲ
 ਨਿਸਚੇ
 ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ
 ਕਰਮ-ਧਰਮ
 ਜਾਪ-ਤਾਪ
 ਦਾਨ-ਪੁੰਨ
 ਜੰਮਣ-ਮਰਣ
 ਨਰਕ-ਸੁਰਗ

ਆਦਿ, ਹਰ ਇਕ ਖਿਆਲ ਅਥਵਾ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ‘ਹਉਂਧਾਰੀ ਮਾਇਆ’, ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗਾਂ-ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ, ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬਹੁ ਰੰਗ ਮਾਇਆ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਪੇਖੀ॥	(ਪੰਨਾ-੧੭੯)
ਮਾਇਆ ਬਿਆਪਤ ਬਹੁ ਪਰਕਾਰੀ॥	(ਪੰਨਾ-੧੮੨)
ਮੋਹਨੀ ਮਹਾ ਬਚਿਤ੍ਰ ਚੰਚਲਿ ਅਨਿਕ ਭਾਵ ਦਿਖਾਵਏ॥	(ਪੰਨਾ-੮੪੭)
ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਹਿਰਾਨੇ॥	(ਪੰਨਾ-੧੨੬੯)
ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਹੈ ਬਹੁ ਰੰਗੀ॥	(ਪੰਨਾ-੧੩੪੨)

ਇਸ ‘ਹਉਂਧਾਰੀ ਮਾਇਆ’ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ (consciousness) ਕਈਅਂ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਧਸ-ਵਸ-ਰਸ ਕੇ ਦਿੜ੍ਹ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨਿਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਅਥਵਾ ‘ਮਾਇਆ’ ਹੀ ਸਾਡਾ ‘ਜੀਵਨ ਰੂਪ’ ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੈ।

ਇਹ ‘ਜੀਵਨ-ਰੂਪ ਮਾਇਕੀ ਰੰਗਣ’ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਵਿਚ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ, ਅਵੱਸ਼ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗਾਂ-ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ –

ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ
 ਮੇਰਾ ਪਰਵਾਰ
 ਮੇਰੀ ਸੰਪਤੀ

ਮੇਰੀ ਸਿਆਣਪ

ਮੇਰੀ ਕਾਮਨਾ

ਆਦਿ, ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ ਬਿਆਲਾਂ, ਬੋਲ-ਚਾਲ, ਹਰਕਤਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ‘ਮੈਂ’ ਅਥਵਾ ‘ਮੇਰੀ’ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਪੇਟੇ, ਓਤ-ਪੋਤ ਵਿਚ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਤੇ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ‘ਮੈਂ-ਮੇਰੀ’ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ੍ਹ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਪੁੜ੍ਹ ਕਲੜ੍ਹ ਉਰਝਿਓ ਜਾਨਿ ਮੇਰੀ ॥

(ਪੰਜਾ-੧੭੯)

ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਛੂਬੇ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮੁਏ ਗਵਾਰਾ ॥

(ਪੰਜਾ-੩੮੦)

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਅੰਧੁ ਅੰਧਾਰਾ ॥

ਹਉਮੈ ਮੇਰਾ ਪਸਰਿਆ ਪਾਸਾਰਾ ॥

ਅਨਦਿਨ ਜਲਤ ਰਹੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ

ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਸਾਂਤਿ ਨ ਹੋਈ ਹੇ ॥

(ਪੰਜਾ-੧੦੪੫)

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਦੁਖੁ ਸਾਗਰੁ ਹੈ ਬਿਖੁ ਦੁਤਰੁ ਤਰਿਆ ਨ ਜਾਇ ॥

ਮੇਰਾ ਮੇਰਾ ਕਰਦੇ ਪਚਿ ਮੁਏ ਹਉਮੈ ਕਰਤ ਵਿਹਾਇ ॥

ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ‘ਹਉਮੈ’, ਦੇ ‘ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ’ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਝੂਠੇ ‘ਭਰਮ ਭੁਲਾਵੇ’ ਦੀ ‘ਮਾਇਆ’ ਵਿਚ ਲਥ-ਪਥ ਹੋ ਕੇ ਪਲਚ-ਪਲਚ ਕੇ ਖੁਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੰਤਰਿ ਅਲਖੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ ਵਿਚਿ ਪੜਦਾ ਹਉਮੈ ਪਾਈ ॥

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਸਭੋ ਜਗੁ ਸੋਇਆ

ਇਹੁ ਭਰਮੁ ਕਹਹੁ ਕਿਉ ਜਾਈ ॥

(ਪੰਜਾ-੨੦੫)

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ‘ਭਰਮ-ਮਈ ਮਾਇਆ’ ਦਾ ਹੀ —

ਪਰਛਾਵਾਂ

ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ

ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ

ਬੋਲ-ਬਾਲਾ

ਵਿਸਥਾਰ

ਪਸਾਰਾ

‘ਵਡ ਖੇਲ ਤਮਾਸ਼ਾ’ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਨਣ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਹਨੇਰਾ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਚਾਨਣ

ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 'ਹਨੇਰਾ' ਆਪੂਰਵੀ ਉਡ-ਪੁਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਬਹੁਰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਅਥਵਾ 'ਭੁੱਲ' ਨੂੰ ਹੀ 'ਮਾਇਆ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਸਾਜਨੁ ਪੂਰਖੁ ਵਿਸਾਰਿ ਕੈ ਲਗੀ ਮਾਇਆ ਧੋਹੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੩)

ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ

ਦੂਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-ਪ੍ਰਦੀਪ)

ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ ਦੂਬੁ ਪਾਇਆ॥

ਮਾਇਆ ਮੌਹੂ ਸਭੁ ਰੋਗ੍ਰਾ ਕਮਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੬੪)

ਨਿਰਭਉ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰਿਆ ਨਾਲਿ ਮਾਇਆ ਰਚਾ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੯੯)

ਜਉ ਲਉ ਰਿਦੈ ਨਹੀ ਪਰਗਾਸਾ ਤਉ ਲਉ ਅੰਧ ਅੰਧਾਰਾ॥ (ਪੰ.-੧੨੦੫)

ਜਿਨੀ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰਿਆ ਕੜੈ ਲਾਲਚਿ ਲੁਗਿ॥

ਪੰਧਾ ਮਾਇਆ ਸੋਗਣੀ ਅੰਡਰਿ ਤਿਸਨਾ ਅਗਿ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੧੩)

ਇਸ ‘ਮਾਇਕੀ ਅਗਿਆਨਤਾ’ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਜੀਵ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਅਸਲੀ ‘ਜੋਤ-ਸਰੂਪੀ’ ‘ਆਪੇ’ ਦੀ ਸੋਝੀ ਅਥਵਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ — ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ‘ਵਿਰਸੇ’ ਤੋਂ ‘ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ’ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ‘ਭੁੱਲ’ ਕੇ ਝੂਠੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹਨੇਰ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਅਮੀਰ, ਗਰੀਬ, ਸਿਆਣੇ, ਗਿਆਨੀ, ਫਿਲਾਸਫਰ, ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ ਆਦਿ ਜੀਵ ਹੀ, ਸਰੀਰਕ ‘ਅੰਨਿਆਂ-ਬੋਲਿਆਂ’ ਵਾਂਗ, ਪਲਚ-ਪਲਚ ਕੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਇਹੁ ਜਗੁ ਸੁਤਾ॥
ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਅੰਤਿ ਵਿਗੁਤਾ॥

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਜਗਤੂ ਸਬਾਇਆ॥

ਤੈ ਗੁਣ ਦੀਸਹਿ ਮੋਹੇ ਮਾਇਆ ॥...

ਦਵੀ ਦਵਾ ਮੂਲੁ ਹ ਮਾਇਆ ॥

ਸਾਸੁੰਤ ਸਾਸੁੰਤ ਜਾਨ ਚੁਪਾਇਆ ॥
ਕਾਵ ਹੋਵ ਪ੍ਰਕਿਆ ਸੁਣਾਵੇ

ਆਇ ਜਾਇ ਦਬ ਪਾਵਹਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੯)

ਅੰਤਰਿ ਅਲਮੁ ਨਾ ਜਾਈ ਲਖਿਆ ਵਿਜਿ ਪੜਦਾ ਹਉਮੈ ਜਾਈ ॥

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਸਭੋ ਜਗ ਸੋਇਆ

ਇਹੁ ਭਰਮੁ ਕਹਹੁ ਕਿਉ ਜਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੦੫)

ਇਹ ਸਾਰੀ 'ਖੇਲ' ਤੈ-ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ, ਚੌਬੇ ਪਦ ਦੀ 'ਅਨੁਭਵੀ ਖੇਲ' ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਅਲਪ ਬੁੱਧੀ ਦੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ, ਉਕਤੀਆਂ, ਜੁਗਤੀਆਂ, ਗਿਆਨ, ਫਿਲਾਸਫੀਆਂ 'ਪਕੜ' ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ, ਅਥਵਾ 'ਅਨੁਭਵ' ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ।

ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ 'ਮਾਇਆਧਾਰੀ' ਅਥਵਾ ਮਾਇਕੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ 'ਜੀਵ' —

ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ 'ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ' ਤੋਂ 'ਬੋਲੇ' ਅਤੇ
ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਚਰਜ ਕਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ 'ਅੰਨੇ' ਹਨ।
ਮਾਇਆ ਮੌਹਿ ਹਰਿ ਚੇਤੈ ਨਾਹੀ॥
ਜਮਪੁਰਿ ਬਧਾ ਦੁਖ ਸਹਾਹੀ॥
ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ ਕਿਛੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ
ਮਨਮੁਖ ਪਾਪਿ ਪਚਾਵਣਿਆ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੧)

ਸਬਦੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ਸੇ ਅੰਨੇ ਬੋਲੇ ਸੇ ਕਿਤੁ ਆਏ ਸੰਸਾਰਾ॥
ਹਰਿ ਰਸੁ ਨ ਪਾਇਆ ਬਿਰਬਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਜੰਮਹਿ ਵਾਰੋ ਵਾਰਾ॥
ਬਿਸਟਾ ਕੇ ਕੀੜੇ ਬਿਸਟਾ ਮਾਹਿ ਸਮਾਣੇ

ਮਨਮੁਖ ਮੁਗਧ ਗੁਬਾਰਾ॥

(ਪੰਨਾ-੬੦੧)

ਪੇਖਤ ਚਾਖਤ ਕਹੀਅਤ ਅੰਧਾ ਸੁਨੀਅਤ ਸੁਨੀਐ ਨਾਹੀ॥
ਨਿਕਟਿ ਵਸਤੁ ਕਉ ਜਾਣੈ ਦੂਰੇ ਪਾਪੀ ਪਾਪ ਕਮਾਹੀ॥

(ਪੰਨਾ-੨੪੧)

ਸਿਮਿਤਿ ਸਾਸਤ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣੈ॥

ਮੂਰਖੁ ਅੰਧਾ ਤਤੁ ਨ ਪਛਾਣੈ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੬੧)

ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧੇ ਦੂਜੈ ਲਾਗੇ॥

ਬਿਨੁ ਪਾਣੀ ਡੁਬਿ ਮੂਦੇ ਅਭਾਗੇ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੬੩)

'ਬਹੁ ਰੋਲ ਘਚੋਲਾ' ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਸਖਤ ਤਾਜ਼ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਸਾਡੀ ਬਿਰਤੀ ਜਦ ਇਲਾਹੀ 'ਏਕੇ' ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਸਬਦ-ਸਰਤ-ਸਮਾਧ' ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਕਿਸੇ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ-ਰਸ-ਚਾਉ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ ਵਿਚ ਅਲਮਸਤ ਮਤਵਾਰੀ ਤੇ ਗੜ੍ਹੰਦ ਹੋਵੇਗੀ ॥

ਏਕਸੁ ਚਰਣੀ ਜੇ ਚਿਤੁ ਲਾਵਹਿ ਲਬਿ ਲੋਭਿ ਕੀ ਧਾਵਸਿਤਾ ॥ (ਪੰ.-੧੫੬)

ਸੁਨ ਸਮਾਧਿ ਅਨਹਤ ਤਹ ਨਾਦ॥

ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਅਚਰਜ ਬਿਸਮਾਦ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੩)

ਏਕੋ ਚੇਤੈ ਮਨੂਆ ਨ ਡੋਲੈ ਧਾਵਤੁ ਵਰਜਿ ਰਹਾਵੈ॥
ਸਹਜੇ ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ਸਾਚੇ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵੈ॥ (ਪੰਨਾ-੯੩੪)

ਬਿਸਮ ਭਈ ਪੇਖਿ ਬਿਸਮਾਦੀ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਕਿਰਪਾਵਤ॥
ਪੀਓ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕ

ਜਿਉ ਚਾਖਿ ਗੁੰਗਾ ਮੁਸਕਾਵਤ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੦੫)

ਏਕ ਸਬਦਿ ਰਾਚੈ ਸਚਿ ਸਮਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੨੫)

ਇਸ ਦੇ 'ਊਲਟ' ਜਦ ਸਾਡੇ ਹਉਮੈ ਵੇੜੇ ਮਨ ਉਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਾਇਕੀ ਪਾਣ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਮਨ ਆਤਮਿਕ ਜੋਤ ਸਰੂਪੀ 'ਚਾਨਣ' ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੋ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ, ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ 'ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ' ਤੋਂ 'ਅੰਨਾ-ਬੋਲਾ' ਹੋ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਤੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ 'ਝੂਠੇ ਧੰਧੇ ਮੋਹੁ' ਵਿਚ ਪਲਚ-ਪਲਚ ਕੇ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਭੋਗਦਾ ਅਤੇ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਦੇ ਅਤੁੱਟ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਿਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਤੈ ਗੁਣ ਬਿਖਿਆ ਅੰਧੁ ਹੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਗੁਬਾਰ॥
ਲੋਭੀ ਅਨ ਕਉ ਸੇਵਦੇ ਪੜਿ ਵੇਦਾ ਕਰੈ ਪੂਕਾਰ॥
ਬਿਖਿਆ ਅੰਦਰਿ ਪਚਿ ਮੁਏ ਨਾ ਉਰਵਾਰੁ ਨ ਪਾਰੁ॥ (ਪੰਨਾ-੩੦)
ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਗੁਬਾਰੁ ਹੈ ਤਿਸ ਦਾ ਨ ਦਿਸੈ ਉਰਵਾਰੁ ਨ ਪਾਰੁ॥
ਮਨਮੁਖ ਅਗਿਆਨੀ ਮਹਾ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦੇ
ਛੁਬੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੯)

ਮਾਇਆ ਮਾਇਆ ਕੇ ਜੋ ਅਧਿਕਾਈ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਪਚੈ ਪਚੀਜੈ ॥
ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰੁ ਮਹਾ ਪੰਥੁ ਬਿਖੜਾ
ਅਹੰਕਾਰਿ ਭਾਰਿ ਲਦਿ ਲੀਜੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੨੯)

ਜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਤਕੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡਾ 'ਮਨ' ਪਾਰੇ ਵਾਂਗ ਇਕ ਖਿਨ ਭੀ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਹਰ ਖਿਨ ਇਹ ਮਾਇਕੀ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਲਥ, ਲੋਭ, ਕਾਮ, ਕਰੋਧ, ਮੋਹ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਰੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਫਿਕਰ, ਚਿੰਤਾ, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਸੌਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਭੀ ਸੁਪਨੇ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿੰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦਾ 'ਭੜਥੁੰਦੇ' ਤੇ 'ਰੋਲ-ਘੱਚੋਲਾ' ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਸਹਜੁ ਨ ਉਪਜੈ ਮਾਇਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-੯੮)

ਅਹਿਨਿਸਿ ਮਗਨੁ ਰਹੈ ਮਾਇਆ ਮੈ
ਕਹੁ ਕੈਸੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ॥

(ਪੰਨਾ-੨੧੯)

ਕਬਹੂ ਜੀਅੜਾ ਉੱਭਿ ਚੜਤੁ ਹੈ ਕਬਹੂ ਜਾਇ ਪਇਆਲੇ॥

ਲੋਭੀ ਜੀਅੜਾ ਬਿਰੁ ਨ ਰਹਤੁ ਹੈ ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਭਾਲੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੭੬)

ਦਿਸੰਤਰੁ ਭਵੈ ਅੰਤਰੁ ਨਹੀ ਭਾਲੇ॥

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਬਧਾ ਜਮਕਾਲੇ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੬੦)

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਬਹੁ ਚਿਤਵਦੇ ਬਹੁ ਆਸਾ ਲੋਭੁ ਵਿਕਾਰ ॥

ਮਨਮੁਖਿ ਅਸਬਿਰੁ ਨਾ ਥੀਐ

ਮਰਿ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਖਿਨ ਵਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੧੭)

ਇਸੇ 'ਰੋਲ-ਘਰੋਲੇ' ਕਾਰਣ ਸਾਡਾ ਮਨ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਦਿਬਦਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਆਤਮਿਕ ਜੋਤ ਦੇ 'ਦਰਸ਼ਨ' ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇ 'ਅਨਹਦ ਤਤ ਸਬਦ' ਦੀ 'ਧੁਨੀ' ਸੁਨਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਰੰਗ, ਰਸ, ਚਾਉ, ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਤੀਖਣ, ਤਾਜ਼ਨਾਮਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਪੜ੍ਹ, ਸੁਣ, ਗਾ ਕੇ ਵੀ 'ਮਾਇਆ ਦੀ ਰੰਗਤ' ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ, ਅਵੇਸਲੇ, ਢੀਠ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਮੋਲਕ ਜੀਵਨ ਮਾਇਆ ਦੇ 'ਝੂਠੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ' ਵਿਚ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਨਾ ਆਪੇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਏ ॥

ਮਨਮੁਖਿ ਕਰਮ ਕਰਹਿ ਨਹੀ ਬੁਝਹਿ ਬਿਰਬਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੨)

ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ ਪਾਇ ਮਾਨਸ ਕੀ ਬਿਰਬਾ ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਵੈ ॥

ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਮਹਾ ਸੰਕਟ ਬਨ ਤਾ ਸਿਉ ਰੁਚ ਉਪਜਾਵੈ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨੦)

'ਮਾਇਆਧਾਰੀ' ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਧਿਆਲ, ਲੋੜਾਂ, ਖਾਹਸ਼ਾਂ, ਨਿਸਚੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਆਪਸ ਵਿਚ ਰੋਸੇ ਗਿੱਲੇ, ਈਰਖਾ-ਦਵੈਤ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਆਦਿ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿੱਚੋਤਾਣ, 'ਰੋਲ-ਘਰੋਲਾ' ਅਥਵਾ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦਾ 'ਭੜਥੂ' ਮਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਮਾਇਕੀ ਮਨ ਦੇ 'ਰੋਲ ਘਰੋਲਾ' ਅਥਵਾ 'ਭੜਥੂ' ਦੇ ਰਾਮ ਰੌਲੇ ਵਿਚ ਸਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੰਤ-ਆਤਮੇ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤ ਦੇ 'ਦਰਸ਼ਨ' ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਤਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ —

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਧੂਰਿ ਸੰਤ ਪਾਈ ॥

ਤਾ ਕੈ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ ਮਾਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੮੨)

ਬਿਚੁ ਘਰਿ ਬੈਸਹੁ ਹਰਿ ਜਨ ਪਿਆਰੇ ॥

ਸਤਿਗੁਰਿ ਤੁਮਰੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੦੧)

ਜਾ ਕਉ ਰੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰੈ ਜੀਵਤ ਸੋਈ ਮਰੈ
ਸਾਧਸੰਗਿ ਮਾਇਆ ਤਰੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੧੩)

ਮਨ ਅਪੁਨੇ ਮਹਿ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਚੇਤ ॥

ਬਿਨਸਿ ਜਾਹਿ ਮਾਇਆ ਕੇ ਹੇਤ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੩੮)

ਨਾਨਕ ਮਾਇਆ ਕਾ ਦੁਖੁ ਤਦੇ ਚੂਕੇ
ਜਾ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੪੨)

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸਤਸੰਗਿ ਮਿਲਾਏ ॥

ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੈ ਨਿਕਟਿ ਨ ਮਾਏ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੪੧)

ਧਧਾ ਧਾਵਤ ਤਉ ਮਿਟੈ ਸੰਤਸੰਗਿ ਹੋਇ ਬਾਸੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੪੨)

ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋ ਜਪਤੇ ॥

ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਨਾ ਓਇ ਖਪਤੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੪੨)

ਸੇਖਾ ਚਉਚਕਿਆ ਚਉਵਾਇਆ ਏਹੁ ਮਨੁ ਇਕਤੁ ਘਰਿ ਆਣਿ ॥

ਏਹੜ ਤੇਹੜ ਛਾਡਿ ਤੂ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੪੬)

ਮਾਇਆ ਮੌਰ ਭਰਮੁ ਭਉ ਕਾਟੈ ਸੰਤ ਸਰਣਿ ਜੋ ਆਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੪੮)

ਬਿਸਾਮ ਪਾਏ ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗਿ

ਤਾ ਤੇ ਬਹੁੜਿ ਨ ਧਾਉ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੧੮)

ਓਟ ਗਹੀ ਜਗਤ ਪਿਤ ਸਰਣਾਇਆ ॥

ਭੈ ਭਇਆਨਕ ਜਮਦੂਤ ਦੁਤਰ ਹੈ ਮਾਇਆ ॥

ਹੋਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਇਛਾ ਕਰਿ ਰਾਖਹੁ

ਸਾਧ ਸੰਤਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸੰਗਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੮੩)

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਲਹੁ ਸਤਸੰਗਤਿ

ਤੂਟਿ ਗਈ ਮਾਇਆ ਜਮ ਜਾਲੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੩੪)

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

3000 ਕਾਪੀਆਂ, ਜੂਨ 2012

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੌਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੌਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੌਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੌਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਇਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ:-

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੌਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੌਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੌਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੌਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096